עקב ב

א. „כי ה' אלקיכם הוא אלקי האלקים גו' אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד"[1].

וצריך להבין:

ההפרש בין „ישא פנים" ו„שוחד" הוא, שנשיאת פנים פירושה (בנוגע לפועל) ויתור על העונש הבא ע"י מחילת החטא לאדם (ולא שינוי הפסק לומר על חטא שהוא מותר וכיו"ב), משא"כ פעולת ה„שוחד" היא לעוור עיני חכמים, לפסוק היפך הדין.

וא"כ, הא ד„לא ישא פנים" יש בו חידוש, כי כיון שבנ"י הם בנים למקום, יתכן שמצד רחמי הקב"ה (אבינו שבשמים) על בניו ישא פנים אליהם, וכמפורש בברכת כהנים[2] „ישא ה' פניו אליך", שהקב"ה נושא פנים לישראל[3], שכובש כעסו ומוחל עוונותיהם [וכמבואר במפרשים[4], שזהו טעמו של רש"י שפירש „לא ישא פנים — אם תפרקו עולו", שרק כאשר בנ"י (לא רק חוטאים סתם, אלא) פורקים עולו ח"ו, אזי אין הקב"ה נושא פנים לישראל];

אבל בנוגע ל„לא יקח שוחד" — תמוה — מהי הקס"ד שהקב"ה יקח שוחד ח"ו? (נוסף לזה שלקיחת שוחד מפורש בתורה „ושוחד לא תקח"[6], „ולא תקח שוחד"[7], וארז"ל[8] „מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות"), איך יתכן ש„ה' אלקים אמת"[9] יקח שוחד ח"ו להטות דין אמת[10]!

וביותר תמוה: מצינו שהקב"ה אכן לוקח שוחד — „ושוחד מחיק רשעים יקח"[11], ומבואר במדרש[12] „ומהו השוחד שהקב"ה נוטל מן הרשעים בעולם הזה תשובה ומעשים טובים, אמר הקב"ה לישראל בני עד ששערי תשובה פתוחים עשו תשובה שאני נוטל שוחד בעוה"ז[13] אבל משאני יושב בדין לעולם הבא[13] איני נוטל שוחד שנאמר[14] לא ישא פני

---

1) פרשתנו י, יז.

2) נשא ו, כו.

3) וראה ספרי נשא שם. ברכות כ, ב. ובכ"מ. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 73 הערה 4.

4) רש"י (ועד"ז ספרי) נשא שם.

5) דבק טוב, משכיל לדוד ועוד כאן (וראה ספרי נשא שם). — וראה בארוכה לקו"ש שם ע' 74 ואילך.

6) משפטים כג, ח.

7) שופטים טז, יט.

8) שמו"ר פ"ל, ט.

9) ירמי' י, י.

10) ולהעיר מזח"ב (רע"מ) קיז, ב: האי דיין צריך למהוי כגוונא .. הוי' אחד דלא יקח שוחד. ע"ש.

11) משלי יז, כג — וכפרש"י עה"פ (משא"כ בת"י, רלב"ג מצודות ועוד שם).

12) יל"ש תהלים מזמור יז (רמז עתר). וכן במדרש שוחר טוב (תהלים) שם (בשינוי לשון. וראה לקמן סעיף ח). וראה ספורנו פרשתנו כאן „זולתי בתשובה השלימה". — וראה מדרש שוח"ט מזמור מו (וביל"ש שם רמז תשנב).

13) ולהעיר עד"ז מספרי נשא שם, בנוגע לסתירת הכתובים אם „ישא פנים" או „לא ישא פנים".

14) משלי ו, לה (ושם „כל כופר", ומסיים „ולא יאבה כי תרבה שוחד" — וכן הועתק במדרש שוח"ט מזמור יז שם). — וצע"ק שלא הביא הכתוב דפרשתנו „אשר גו' ולא יקח שוחד" (וכמובא בשוח"ט מזמור מו הנ"ל).

כופר" – והיינו, שענין התשובה הוא בגדר לקיחת „שוחד".

והנה ע"פ המדרש הנ"ל מובן החידוש בכתוב דידן ש„ה' אלקיכם . . לא יקח שוחד" – דאע"פ שמצינו ענין של נטילת שוחד אצל הקב"ה, ה"ז אך ורק בענין התשובה, אבל אין הקב"ה מקבל שום ענין אחר – גם ענינים של תומ"צ – כ„שוחד", וכמ"ש הרמב"ם[15] (בפירוש המשנה[16] „שאין לפניו כו' ולא מקח שוחד") וז"ל: לא יקח שוחד הטובות כמו שיעשה אדם אלף טובות ורעה אחת שלא ימחול הש"י מעבירה ההיא לרוב טובותיו ויחסר לו מאלף טובותיו טובה אחת או יותר אבל יענש על זאת הרעה האחת ויגמלהו על הטובות ההם כולם.

כן צריך ביאור (נוסף על הנ"ל איך יתכן שה' אלקים אמת יקח שוחד) – כיון שלקיחת שוחד אסורה, מהו הענין המיוחד שבתשובה שבגללו „הותר" האיסור ו„הקב"ה נוטל (שוחד) מן הרשעים בעוה"ז תשובה ומעשים טובים"?

ב. והנה במדרש שמואל[17] (במשנה הנ"ל) ביאר ההבדל בין „שוחד" דתשובה ו„שוחד" דתומ"צ בכלל (שברמב"ם שם) – „ענין התשובה לחוד וענין שאר המצות לחוד, כי ענין התשובה שמכפרת הטעם הוא כי בהיות האדם מתחרט מן העון . . בזאת התשובה מכבס את נגע נתק העון אבל מי שיש לו אלף אלפי רבבות של מצות ומיעוט עונות . . ולא התודה עליהם בודאי שאותם העבירות יעמדו במקומם ואיך יוסרו מבלתי מסיר".

אבל עפ"ז אינו מובן לאידך גיסא – כיון שע"י התשובה נכבס ובטל העון, מדוע נקראת (כפרת עונות ע"י) התשובה בשם שוחד שמובנו נתינת הנאה כדי להטות הדין – הרי אין כאן (עון – סיבת ה)דין?

לכאורה יש לומר ע"פ מה שארז"ל[18], שע"י תשובה מאהבה – „זדונות נעשות לו כזכיות", היינו שלא רק שתשובה מאהבה מבטלת העון לגמרי (עד ש„נעקר העון מתחלתו"[19]), אלא שהופכת את העון לזכות[20] – ודבר זה (שהעון ייהפך לזכות) אין לו מקום ע"פ דין התורה[21],

[וי"ל, שזהו אחד הביאורים במחז"ל[22]

---

15) ראה גם רמב"ן וספורנו פרשתנו כאן. וראה ספרי ברכה לג, ו. מדרש תהלים רפ"א. ועוד.

16) אבות ספ"ד. – ולהעיר מהשקו"ט במפרשי רש"י פרשתנו כאן בפי' דברי רש"י „לפייסו בממון". וראה לקו"ש שם ע' 75 ואילך.

17) נעתק ג"כ בצידה לדרך על פרש"י כאן. וראה גם דרך חיים (להמהר"ל) לאבות שם.

---

*) ולהעיר, שבכמה שנים לומדים פרק זה [להמנהג – הובא בסדור אדה"ז, וכ"ה דעת הרמ"א או"ח סו"ס רצב. ועוד – לומר פרקי אבות „כל שבתות הקיץ"] בש"פ עקב. וכ"ה בשנה זו (דהדפסת השיחה – תשמ"ח), לפי פסק הרמ"א (או"ח סתקנ"ג) והמג"א (שם סק"ז) שא"א פרקי אבות בשבת שחל בו תשעה באב.

18) יומא פו, ב.

19) רש"י יומא שם, סע"א ד"ה כאן מאהבה.

20) ובתניא פ"ז (יב, א) מוסיף אדה"ז „(כזכיות) ממש".

21) בחדא"ג מהרש"א יומא שם (ד"ה נעשו לו) פירש ש„מוסיף במעשיו הטובים יתר מכדי הצורך . . והרי אותן מעשים טובים שמוסיף הם נעשים לו כזכיות". – אבל לכאורה אין זה פשטות ל' חז"ל כלל. וראה ע"ח שמ"ט ספ"ח.

בתניא שם שנהפכים לזכיות – „הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה זו". וראה בארוכה לקו"ש חי"ז ע' 183 ואילך. – אבל לאחרי כל הביאורים, זה שמעשה העון ייהפך לזכות ה"ז לא כפי גדרי התורה, והוא רק מפני (מענה) הקב"ה „יעשה תשובה כו'", כדלקמן בפנים.

22) יל"ש תהלים מזמור כה (רמז תשב).

„שאלו לתורה חוטא מה עונשו א"ל יביא אשם ויתכפר לו שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו", שהחידוש במענה הקב"ה „ויתכפר לו" הוא, ש(ע"י תשובה מאהבה) „זדונות נעשות לו כזכיות"[23], וזה אין לו מקום ע"פ התורה (מצ"ע), ולכן, ה„תורה" (מצד עצמה) לא יכולה לתת עצה זו, ורק הקב"ה חידש ד„יעשה תשובה ויתכפר לו"[24].

ולכן נקראת התשובה בשם „שוחד", כי ע"י עשיית התשובה (מאהבה) משנה הקב"ה את (דיני) התורה (— לפנים מ־שורת הדין), ועושה את הזדונות כזכיות.

אבל דוחק לפרש כן כוונת המדרש, כי:

א) „זדונות נעשות לו כזכיות" נעשה רק ע"י תשובה נעלית ביותר, תשובה מאהבה (רבה[25]), ובמדרש משמע דקאי בכל אופני תשובה.

ב) החידוש ד„זדונות נעשות לו כזכיות" אינו שייך לכפרת העון (כי לזה מספיקה מחיקת ועקירת העון) — ומ־פשטות ל' המדרש („נוטל כו' עד ששערי תשובה פתוחים עשו תשובה") משמע, שמדובר בענין זה שבתשובה — המביא כפרת החטא.

ג. ולכן נ"ל להיפך, שה„שוחד" שב־תשובה הוא בזה שאין צורך ב„תשובה מעולה"[26] בשלימותה בשביל כפרה גמו־רה על החטא, אלא כל מעשה של תשו־בה פועל „כפרה"[27] ומחילת העון, שנמחל לו לגמרי מה שעבר על מצות המלך כשעשה תשובה שלימה[28] ואין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין לענשו ע"ז ח"ו בעוה"ב[29] ונפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב[29]".

כלומר: מחיקת ועקירת העון לגמרי (עד שלא ישאר ממנו רושם כלל) ה"ה רק ע"י תשובה מאהבה[30], ולכן יש מקום מצד שורת הדין לומר, שכל זמן שלא הגיע למצב זה, לא נמחק עוונו, א"א שיתכפר לו עוונו לגמרי[31]; וזהו החידוש שב„שוחד" דתשובה, שכיון שקיים האדם מצות התשובה ע"פ הלכות התורה, דהיי־נו שגמר בלב לעזוב החטא ושלא יעשהו עוד[32], עם הוידוי ובקשת מחילה[33] — נמחל עוונו לגמרי.

ואעפ"כ אין נטילת „שוחד" זו היפך ציווי התורה „ושוחד לא תקח" — כי זה שכפרת התשובה היא בגדר „שוחד", היינו רק לגבי בני אדם[34], דאין לדיין

23) עיין אוה"ת יוהכ"פ ס"ע א'תקנז ואילך.

24) אלא שזה גופא מתגלה ע"י התורה, כי כל הענינים נקבעים אך ורק ע"פ התורה, כמשנ"ת במ"א.

25) כ"ה בתניא שם. — כי סתם תשובה מאהבה רק עוקר העון מתחלתו, משא"כ ע"י תשובה מאהבה רבה — נעשו כזכיות. וראה הנסמן לקמן הערה 30.

26) ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"א. ע"ש.

27) ל' אדה"ז בתניא אגרת התשובה רפ"ב.

28) ואין כוונת אדה"ז ב„תשובה שלימה" כאן לתשובה מאהבה או „תשובה מעולה" (שברמב"ם כנ"ל), אלא קיום מצות תשובה בשלימותה, עם וידוי ובקשת מחילה (ראה לקמן הערה 33) ולא רק „עזיבת החטא בלבד" (כבאגה"ת שם פ"א), כמשנ"ת ב־מק"א.

29) דיוק הל' „בעוה"ב" — ראה לקמן הערה 35.

30) ראה יומא שם, סע"א וברש"י שם. — פרטי הדרגות בתשובה ואופני ביטול ותיקון החטא (ע"ד ההלכה) ראה צפע"נ על הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב. לקו"ש ח"י ע' 185 ואילך. ובכ"מ.

31) ראה תניא ספכ"ד (בהגהה) שהעונש תלוי בגודל הפגם.

32) רמב"ם שם ה"ב. אגה"ת פ"א (צא, רע"א).

33) רמב"ם שם (ושם רפ"א) — שרק אז מקיימים מצות התשובה מה"ת בשלימותה (ראה אגה"ת פ"א. וראה לעיל הערה 28).

34) ראה גם דרך חיים לאבות שם, „שנק' ה־

אלא מה שעיניו רואות[35], וכיון שאין כאן „תשובה מעולה" בשלימות, לכן הוי הכפרה „שוחד" (וזוהי כוונת הכתוב „ושוחד מחיק רשעים יקח"): אבל מצד הקב"ה, שרואה ללבב, ומכיר אמיתת הענין שבכל עשיית תשובה (ע"פ תורה) ישנו שינוי גברא (כדלקמן באורך), הרי בכוחה של תשובה לפעול שיומחל לו העון לגמרי (ולכן לאמיתתו אין זה בגדר שוחד).

ד. ויש להקדים דברי הרמב"ם ב־הלכות תשובה[36], וז"ל: מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם כו' ועושה צדקה כו' ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח.

והנה א) במפרשים[37] ציינו שמקור הדברים שנמנו ברמב"ם כאן הוא במס' ר"ה[38] — „ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם . . צדקה צעקה שינוי השם שינוי מעשה . . וי"א אף שינוי מקום". ולכאורה אין בזה מקור למש"כ ברמב"ם — „ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו"[39].

ב) מהו „ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה", דאם לא שינה כל מעשיו לטובה (ועדיין יש לו מעשים לא טובים) — לא נגמרה תשובתו [וברמב"ם כאן מדבר אודות הנהגות ו„דרכי התשובה" של „השב" (מכבר)[40]]?

ולכן נראה, שמקורו דהרמב"ם הוא (גם) בבראשית רבה[41], וז"ל: „שלשה דברים מבטלים גזירות רעות . . תפלה וצדקה ותשובה . . ר' הונא . . אמר אף שינוי שם ומעשה טוב . . וי"א אף שינוי מקום". הרי שנתפרטו כאן שני דברים (א) תשובה, (ב) „ומעשה טוב".

וזוהי גם כוונת הרמב"ם, שמקודם מונה „מתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו", שזהו"ע התשובה הקשורה עם חטא זה[42], ואח"כ (לאחר הענין ד„שינוי השם") מוסיף „ומשנה מעשיו כולן לטובה כו'"

תשובה ומע"ט שוחד מפני שהוא שוחד בערך ב"ד שלמטה שאם עבר עבירה . . אין ב"ד של מטה משנים הדין".

אלא ששם הביאור הוא בנוגע לדין האדם (שאין ב"ד שלמטה משנים הדין גם אם עשה תשובה שלימה באמת ובפועל); וכאן בפנים מבואר — בנוגע להתשובה עצמה, שגם אם לא עשה תשובה (בפועל) מעולה בשלימות, מ"מ, מכיון שקיים מצות תשובה ע"פ תורה, מתכפר עוונו לגמרי (ובדלקמן סעיף ז).

35) ב"ב קלא, רע"א (וש"נ). וכידוע מ"ש בתשובת הנו"ב (או"ח מהד"ק סל"ה). — ומודגש גם באגה"ת שם גופא, שנפטר (רק) מן הדין בעוה"ב, היינו מעונש ב"ד של מעלה אבל לא מדין ב"ד של מטה.

36) פ"ב ה"ד.

37) כס"מ, לח"מ ועוד.

38) טז, ב.

39) ברש"י ר"ה שם פי' „שינוי מעשה — שב מרעתו". אבל הרמב"ם מפרשו ש„משנה מעשיו כולן לטובה כו'" (והענין ד„שב מרעתו" נכלל במ"ש לפנ"ז „ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו").

40) ולכן דוחק לומר שכוונת הרמב"ם היא כדברי אדה"ז באגה"ת (פ"א) שעזיבת החטא צ"ל באופן שיגמור בלבו ש„לא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע והן במל"ת", שצריך לקבל עליו קיום כל המצות — כי כאן קאי הרמב"ם ב„דרכי התשובה" של ה„שב" מכבר.

41) פמ"ד, יב. — ומתאים גם להסדר שבו נמנו הדברים ברמב"ם: צועק (תפלה), צדקה, מתרחק כו' (תשובה), משנה שמו, משנה מעשיו, וגולה ממקומו.

42) אלא שאינו עצם מעשה התשובה (גמירה בלב שלא יעשהו עוד), אלא ש„מתרחק הרבה כו'", כדלקמן סעיף ה.

— „מעשה טוב" (ואח"כ „וגולה ממקומו כו'" — „שינוי מקום").

ועפ"ז י"ל, דמ"ש הרמב"ם „ומשנה מעשיו כולן לטובה", הוא (גם) פרט ב„שינוי שם"*[42] — ד„שינוי שם" ענינו (כמ"ש הרמב"ם, כנ"ל[43]) ש„אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים", וא"א לומר שהוא אדם „אחר" ולא „אותו האיש שעשה אותן המעשים" עד ש„משנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה".

ועוד י"ל: כדי שהאדם ייהפך לאיש „אחר", אינו מספיק שישנה מעשיו הרעים, אלא צ"ל ניכר בכל ענייניו ש„אינו אותו האיש", ולכן צ"ל משנה גם מעשיו ודרכיו הטובים, שעושה אותם בתוספת הידור וכו', „משנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה"[44].

ה. ביאור הדברים:

בענין כפרת החטא ומחילת העונש — יש שני אופנים:

א) מצד השינוי בההפצא דהעון[45] — שע"י תשובה כדבעי, נמחק ונעקר העון, ובמילא (מתכפר ונמחל ו)בטל העונש.

ב) מצד שינוי הגברא[45] — שע"י ה־תשובה בטלה מציאות החוטא, שנעשה מציאות חדשה לגמרי, וכיון שהגברא אינו „אותו האיש שעשה אותן המעשים", א"א להעניש אותו עבור „אותן המעשים".

וי"ל נפק"מ בפועל — בנוגע לה־דברים שהם בגדר „מעוות לא יוכל ל־תקון"[46] מפני שתוצאת מעשה העבירה שלו קיימת („עונו גלוי ונזכר"[47]):

זה שהתשובה אינה מועלת במצב כזה, היינו תשובה שאופנה הוא שינוי המעשה (ע"י החרטה על המעשה) — דכיון שהעון „גלוי ונזכר" אין ביכולת התשובה לשנותו, לפעול כפרה עליו[48]; אבל כאשר עושה תשובה גדולה יותר, עד שהתשובה היא באופן של „שינוי שם", שאינו „אותו האיש שעשה אותן ה־מעשים", א"כ אין נפק"מ המצב (דתוצאת מעשה) העון[49], כיון שאין מעשה זה שלו.

ובדרך זו יש ליישב שאלת המהר־ש"א[50] בלשון הפיוט[51] „תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה" — „דלא זכר הפייטן אלא אלו הג'"[52], ולמה לא הזכיר „שינוי השם ושינוי מקום"[53]?

---

*42) שזוהי הוספת ר"ה „אף שינוי שם ומעשה טוב".

43) וראה ג"כ סמ"ג (מ"ע ט"ז) ור"ן, הובאו ב־חדא"ג מהרש"א שם (וצע"ק שלא הזכיר המהרש"א שמקורו ברמב"ם).

44) וראה ריטב"א ר"ה שם „שאפילו מעשים של רשות שאינם הגונים קצת הוא משנה". וראה חיבור התשובה להמאירי מאמר א ספ"ט.

45) ראה ג"כ משנ"ת בלקו"ש חכ"ז ע' 126 — שני הענינים, כפרת העבירות (חפצא) וכפרת ה־גברא. ע"ש.

46) קהלת א, טו. משנה חגיגה ט, א. יבמות כב, ב.

47) רש"י יבמות שם ד"ה השתא. וראה גם רש"י חגיגה (ובהגהות הב"ח) שם (וברש"י שם סע"ב ד"ה באשת איש). תניא ספ"ז.

48) ובלשון רש"י חגיגה שם, ב (ד"ה נטרד): שעשה דבר שאין לו רפואה.

49) ולהעיר משערי תשובה לאדמו"ר האמצעי (ח"ב מב, סע"ד. ועד"ז שם ח"א נד, ד), שע"י תשובה גדולה ביותר — „מתו פתאום . . כל ממזרים כו'". ע"ש. ועד"ז מצינו בחילול השם שאין לו כפרה מ־חיים (יומא פו, א. רמב"ם הל' תשובה ספ"א) — שע"י תשובה גדולה ביותר אפ"ל כפרה מחיים (כמבואר בשערי תשובה לר"י שער א' עיקר הי"ז. ש"ד (ס"ה. שם סט"ז)). — וראה לקו"ש חי"ז ע' 200 הערה 49.

50) בחדא"ג — ר"ה שם.

51) „ונתנה תוקף".

52) וכן לא הובאו בירושלמי תענית פ"ב ה"א. סנהדרין פ"י ה"ב. — וגם לדיעה הא' בב"ר שם, ישנם רק ג' דברים אלו.

53) וראה סה"מ תרצ"ט (ע' 249), שלמסקנת

וע"פ הנ"ל י"ל: הדברים המבטלים גזר דין (וכן העונש על חטא[54]) נחלקים לשני סוגים[55]:

ג' הענינים ד„תשובה ותפלה וצדקה" מביאים כפרה (וביטול הגזירה) על ידי ביטול חפצא דהעון, וכלשון הרמב"ם ש„מתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו", והיינו דגם לאחר שגמר בלבו שלא יעשהו עוד, ה"ה מוסיף להתרחק „הרבה מן הדבר שחטא בו", וככל שמוסיף בזה – תשובתו מעולה יותר ומבטלת יותר את רושם העון,

[אלא שזה בלבד אינו מספיק, וכדי לבטל את העונש לגמרי צריכים גם תפלה[56] וצדקה. וי"ל שזהו ע"ד שבזמן שביהמ"ק הי' קיים היו צריכים גם קרבן לכפרה, שהוא כמו „פרקליט שנכנס"[57] אל המלך לרצותו]:

משא"כ „שינוי השם" הו"ע אחר ל-גמרי: שהבעל תשובה נעשה מציאות חדשה לגמרי ועד שנעשה כאיש אחר[58], ובמילא אין כאן את מי להעניש, כנ"ל[59].

וזהו גם הטעם שצ"ל גם „שינוי מעשה" – ו„משנה מעשיו כולן לטובה" – כי רק אז לא נשאר שום רושם ממציאותו הקודמת (שניכרת במעשיו הקודמין) ו-נעשה מציאות חדשה לגמרי, ה"ה איש „אחר".

ו. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר גם הטעם שהכפרה שע"י התשובה אינה ענין „שוחד" לגריעותא (גם אם אינה „תשובה מעולה" המוחקת ועוקרת את העון לגמרי) – ובהקדם משנ"ת במ"א[60], דזה שהתשובה הופכת את האדם למציאות חדשה, נוגע גם להלכה בפועל – שהרי ע"י התשובה נהפך האדם מרשע (הפסול לעדות וכו') לאיש כשר[61] („עושה מעשה עמך"[62]), עד שע"י הרהור תשובה בלב נקרא „צדיק גמור"[63].

ונתבאר בזה, דהגם ששינוי זה (– ש-האדם נהפך מרשע לצדיק) נעשה ע"י קיום „מצות התשובה מן התורה (ש)היא עזיבת החטא בלבד"[64] [ועד שמספיק גם הרהור תשובה בלב (כנ"ל) בלי וידוי בפה, וכמבואר באחרונים[65] שגם אם תשובתו אינה מועילה לו שיתכפר עונו, מ"מ נעשה צדיק גמור ע"י „עזיבת החטא בלבד"], ואילו „שינוי שם" לבטל גזר דין מן האדם כו' צ"ל באופן ש„משנה מעשיו

המהרש"א, הטעם שלא הזכירם הפייט הוא מפני שהם „בכלל התשובה שהוא שינוי מעשה". ע"ש.

54) ראה חדא"ג וסה"מ תרצ"ט שם.

55) ובזח"ג קיא, ב: שם (רע"מ) ריז, ב – שהביא רק שינוי מקום שינוי השם ושינוי מעשה – מדבר בסוג הב'.

56) ראה שערי תשובה לרבינו יונה פ"א העיקר הט"ו. וראה לקמן סעיף ח.

57) זבחים ז, ב וברש"י שם.

58) וכן „שינוי מקום", כדברי הרמב"ם „וגולה ממקומו . . שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח" (וראה גם ר"ן, הובא במהרש"א ר"ה שם) – ש"ל שזה נוגע לביטול מציאותו הקודמת.

59) וי"ל דהלשון „מעבירין את רוע הגזירה" מתאים רק בדברים המבטלים את העון, אבל כש-האדם נעשה איש אחר יש כאן לא רק העברת רוע הגזירה אלא פעולה גדולה יותר.

60) ראה „אגרת התשובה עם מ"מ וליקוט כו"" (קה"ת, תשמ"ו) ע' סט ואילך. שם ע' קט ואילך. לקו"ש ביאורים בלקוטי לוי"צ על אגה"ת ע' 116. ועוד.

61) ראה אגה"ת פ"א (צא, רע"א). וש"נ.

62) יבמות כב, ב (וברש"י שם ד"ה השתא). ועוד.

63) קידושין מט, ב (וכהגירסא באור זרוע סי' קיב).

64) ל' אדה"ז באגה"ת שם.

65) מנ"ח מצוה שסד. ע"ש. וראה בארוכה לקו"ש חי"ז ס"ע 197 ואילך.

כולן לטובה כו׳״ (כנ״ל) — מ״מ, גם זה „מציאות חדשה״ היא, ואדרבה — נקודת (ויסוד) השינוי נעשית ע״י קיום מצות התשובה, „עזיבת החטא בלבד״, וכל פרטי עניני התשובה הבאים אח״כ, ענינם רק לפעול שנקודת ה„שינוי״ תתפשט בכל עניני האדם, עד ש„משנה מעשיו כולן לטובה״.

[וכמו ולד חדש בפשטות, שהתחדשות מציאותו נעשית ברגע אחד, ואז אינו אלא נקודה אחת[66]; ואח״כ מתפשטת ומצטיירת נקודה זו — בתחלה בציור הכללי (זכר או נקבה) במשך ארבעים יום[67], ואח״כ בציור הפרטי בכל אבריו וגידיו (עד לשערות וצפרנים) — במשך ט׳ חדשים,

וכן הוא בענין התשובה, שנקודת ה„מציאות החדשה״ שע״י תשובה היא ע״י „עזיבת החטא בלבד . . שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה״[64] — ולכן פסק ההלכה שע״י עזיבת החטא בלבד משתנה מרשע לצדיק כנ״ל:

ופרטי ענין התשובה (החל מוידוי ובקשת מחילה, עד להוספה באיכות התשובה, שתהי׳ „תשובה מעולה״ וכו׳) — ענינם, שנקודת ההתחדשות (שנעשית ע״י עצם התשובה) תתפשט ותחדור לכל פרטי מציאותו, עד ש„משנה מעשיו כולן לטובה״ — שבכל פרטי ענייניו ניכר שהוא איש „אחר״].

ז. ועפ״ז מובן זה שהתשובה היא „שוחד״, ואע״פ שכתיב „לא יקח שוחד״:

שורת הדין נותנת, שמעשה התשובה ע״פ הלכה — עזיבת החטא עם וידוי ובקשת מחילה — מבלי שתהי׳ „תשובה מעולה״, ומכ״ש לא באופן של „משנה מעשיו כולן לטובה״, אינו מספיק ש־יומחל לו עונו לגמרי — הן מצד החפצא דהעון, שעדיין נשאר רישומו (ולא נעקר לגמרי מכל וכל), והן מצד הגברא, שלא נשתנתה מציאותו (בגלוי) עד שאפשר לומר שאינו „אותו האיש שעשה אותן המעשים״ — ולכן הוי מחילת העון „שוחד״ (לגבי בני אדם):

אבל לאמיתו של דבר (וכלפי הקב״ה) אינו „שוחד״ — כי כיון שע״י „עזיבת החטא״ נעשית נקודת ההתחדשות, שב־נקודה זו נכלל הכל [כמו נקודת ולד חדש, שבה כלולים כל פרטי האיברים כו׳] — הרי מובן, ש(„בכח״ עכ״פ) הוא מציאות חדשה.

ולכן, אע״פ שבנוגע להחפצא דהעון, א״א למחול לו עונו לגמרי עד שיעשה תשובה גדולה כ״כ שתעקור עונו מתחי־לתו[68] — הרי מצד ה„שינוי גברא״ הנפעל ע״י תשובה, כיון שנקודת ההתחדשות בהגברא כבר נעשית ע״י עשיית התשו־בה, הרי (כלפי שמיא גליא ש)הוא מצי־אות חדשה לגמרי[68] (ואינו אלא מחוסר זמן עד שהנקודה תתפשט בכל עניני האדם[69]), ולכן „נמחל לו לגמרי מה ש־עבר על מצות המלך כו׳ ונפטר לגמרי

---

66) ראה סנהדרין קי, סע״ב: משעה שנזרע. וראה רש״י שם.

67) ברכות ס, א. או״ח ר״ס רל.

68) בסגנון אחר: הכפרה מצד ביטול חפצא ד־העון — שזהו ענין שבמעשה — א״א לה לבוא עד שנעקר ונמחק בפועל ובעשי׳: משא״כ הכפרה מצד שינוי הגברא, היינו מה שמתגלה רצונו האמיתי ש„רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן ה־עבירות״ (רמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב), וכיון שרצון זה ישנו אצלו במציאות, וכבר נתגלה אצלו, הרי נכלל בזה („בכח״ עכ״פ) „שינוי גברא״ בשלימותו.

69) ראה עד״ז לקו״ש חכ״ד (ע׳ 242), שמצד ה„בכח״ כל תשובה היא תשובה מאהבה, ולדעת רע״ק שהעתיד מכריע את ההווה, ה״ז כאילו היא עתה כו׳. ע״ש.

מן הדין בעוה"ב" – כי נתבטלה מציאותו של החוטא ואין כאן מי להעניש, כנ"ל.

ח. עפ"ז יש לבאר עוד דיוק בל' ה־מדרש הנ"ל (סעיף א) – „ומהו השוחד . . תשובה ומעשים טובים", דלכאורה „מעשים טובים" מאי בעי הכא – הרי אדרבא, אין הקב"ה מקבל שוחד של „מעשים טובים" (כנ"ל מהרמב"ם) כ"א רק של תשובה?

[ולהוסיף, שבמדרש שוחר טוב[70] ה־גירסא „תשובה ומעשים טובים ותפלה" (או „תשובה ותפלה וצדקה"[71]), ומסיים „עד ששערי תפלה פתוחים עשו תפלה[72] ותשובה"].

במדרש שמואל[73] פי' ד„מה שהזכיר מעשים טובים עם התשובה הכוונה ל־השמיענו כי אחר התשובה לא יהי' חוזר ושונה בעבירה . . וא"ל הרי זה טובל ושרץ בידו . . ואף לגירסת שוחר טוב אין כוונת מ"ש תפלה על מצות התפלה . . אלא הכוונה על ענין התפלה והתשו־בה . . התשובה האמיתית הוא[74] שיתפלל אל אלקיו כו' וישאל מאתו ית' מחילה וסליחה וכפרה כו'".

אבל לכאורה אין זה תירוץ מספיק – כי למאי נפק"מ במדרש כאן (בענין ש־תשובה היא „שוחד") להדגיש שתשובה בלי מעשים טובים (ותפלה) אינה תשובה נכונה? הרי דבר זה מקומו בהלכות תשובה או במדרשים הבאים להסביר מהות ענין התשובה.

וע"פ הנ"ל י"ל, שזה שייך לענין ה־„שוחד" שבתשובה. כי ע"פ משנת"ל מובן, דזה שאין בכח התשובה (בפשטות) לפעול מחילה גמורה – אף שנשתנה מרשע לצדיק – הוא משום שעדיין לא חדר שינוי זה תוך כל פרטי עניני ה־אדם:

וזהו שאומר המדרש, דכאשר תשובת האדם פועלת שהאדם יעשה גם מעשים טובים (וכן יעסוק בתפילה), באופן שנקודת התשובה שבלב התחילה לחדור לתוך מעשי האדם[75] – ה"ז „שוחד" שמתקבל כאילו נעשה „שינוי גברא" בשלימות (ש„משנה מעשיו כולן לטובה") ו„נמחל לו לגמרי".

(משיחת ט"ו באב תשמ"ב)

---

70) נסמן בהערה 12.

71) מדרש תהלים – הוצאת באבער.

72) בהוצאת באבער ליתא כאן „תפלה".

73) הנ"ל סעיף ב.

74) ראה גם שערי תשובה שבהערה 56.

75) וי"ל שזהו הטעם שתשובה אינה מכפרת בלי וידוי ובקשת מחילה (רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"א. וראה השקו"ט במנ"ח שבהערה 65) – כי ע"י הוידוי, באה התשובה (שבלב) בדיבור, דעקימת שפתיו הוי מעשה.